

FUZULÎ İLE İLGİLİ YENİ BİR ESER

Aysun DEMİREZ GÜNERİ

Fuzuî, Türk dünyasının müşterek şairlerindendir. Bugüne kadar Fuzulî hakkında sayısız ilmi çalışma yapılmıştır. İşte bunlardan biri Azerbaycan'da Fuzulî'nin 500. doğum yılı olması dolayısıyla yayımlanan külliyyat niteliğindeki "Mehemmed Füzulî" adlı eserdir. Bu çalışma iki ciltten oluşmaktadır. Birinci cilt 511 sayfa, ikinci cilt ise 519 sayfadan ibaretir. Eser, 1995 yılında basılmıştır.

Eserin redaktörleri Azade Rüstem ve Ezik Mirehmedov'dur. Birinci cildin düzenlenmesini ve eserde yer alan açıklamaları yapan yazarlar Vecihe Feyzullazade ve Teymur Kerimli'dir. İkinci cildin düzenlenmesini Nüşabe Arashlı ve Elmira Gasımova yapmışlardır. İkinci ciltte yer alan açıklamalar bölümünün yazarı yine Nüşabe Arashlı'dır.

Eserin yazımında ortak Türk alfabe-si kullanılmıştır.

Birinci cilt iki giriş yazısı ile başlar. Bunlardan biri Azade Rüstem'in "Mehemmed Füzulî", diğeri ise Ezik Mirahmedov'un "Füzulî İrsinin Taleyi" "Füzulî'nin eserlerinin geleceği" başlıklı değerlendirmelerdir.

Daha sonra Gazeller (sf. 43-242), Kasideler (sf. 243-270), Tercî bend (sf. 271-278), Müseddes (sf. 279-284), Muhammes (285-290), Murabbalar (sf. 291-296), Kıt'alar (sf. 297-304), Ruba-

iler (sf. 305-314) yer alır. Bu bölümde 208 gazel, 11 kaside, 12 terci-i bend, 16 museddés, 17 muhammes, 19 murabba, 18 kıt'a ve 36 rubai bulunmaktadır.

"Farsça gazellerin tercümeleri" bölümünde (sf. 315-480), 164 Farsça gazel, E.Vahit. M. Seyitzade. M. Şebüsterli. M. Mübaris, M. Sultanov tarafından tercüme edilmiştir. Tercüme edenlerin isimleri "Kitabın İçindekiler" bölümünde belirtilmiştir. "İzahlar" kısmında (sf. 481-504),eserin bütününde açıklama gerektiren parçalar ele alınarak incelenmiştir.

"Kitabın İçindekiler" bölümü en son-dadır.

İkinci ciltte Leyli ve Mecnun (sf. 3-196), Beng u Bade (sf. 197-228) mesnevileri verilmiştir. Bunlardan hemen sonra G. İlhami'nin tercümesini yaptığı Rind u Zahid (sf. 229-300), B. Gasım-zade'nin Yedd-i Cam, (sf. 301-322), ve M.M. Eşgerli'nin tercümesini yaptığı Sıh-hat ve Maraz (sf. 323-344) adlı eserler yer alır.

Sohbetü'l- esmar (sf. 345-358). Şikâ-yetnâme (sf. 359-368) ve Hadikatu's Suedâ (sf. 369-398) adlı eserden bir parça ile devam eden ikinci cilt, Hadis-i Erbain tercümesi (sf. 399-409) ile son bulur.

Nüşabe Arashlı, yazmış olduğu "izah-

lar ve qeyitler” (sf. 410-518) bölümüyle ikinci cildin bütününde açıklama gerekti- ren kısımlara ışık tutmaya çalışır.

Kitabın sonunda “Mundericat” baş- lığı ile içindikiler belirtilmiştir.

Azade Rüstem, eserin giriş bölü- münde Füzulî'nin edebi şahsiyeti, eser- leri, şiirlerindeki lirizm ve eserlerindeki tasavvuf felsefesi gibi konularda görüşle- rini ortaya koyar. Açıklamalarını yapar- ken Füzulî'nin şiirlerinden seçtiği bölüm- lerle bu açıklamaları destekler. Onun görüşleri şöyle özetlenebilir:

Fuzulînin şiirleri sadece tasavvufi nitelik taşımamaktadır. O, bu dünya- ya mahsus, insanî, seven kalbin his ve heyecanlarını dile getirmektedir (Rüs- tem 1995:5).

Fuzulînin şiirinde rastladığımız gam ve keder de ferdî değildir. İhtimai sarsın- tılar onun şiirine böyle yansımıştır. Rüs- tem, bu konudaki görüşlerini:

Perişan halk-ı alem ah u efgan etti- ğimdendir

Perişan olduğum halk-ı perişan etti- ğimdendir.

...

gibi örnek beyitlerle destekler (Rüs- tem 1995:6).

Fuzulî bütün Türk dünyasının edebi- yatında önemli bir yere sahiptir. Eserle- rini Azeri Türkçesiyle yazmıştır ve divan edebiyatının en büyük şairlerindedir. Türk dili ve edebiyatını bir bütün ola- rak gören Fuzulî, Çağatay şairi Lûtfi- yi. Azerî sahasının büyük şairlerinden Nesimî ve Habibî, Osmanlı sahasında Ahmedî, Şeyhî ve Necatîyi beğenerek şiirlerine nazireler yazmış, Nevaîden de çok etkilenmiştir. O, devrinin bütün ilimlerini öğrenmiş, şiirlerinin temelini

ilme dayandırmıştır. Arapça ve Farsça'yı da bu dillerde eser yazacak kadar iyi bil- mektedir. ¹

Rüstem de Fuzulî hakkındaki bu bil- gileri doğrular ve Fuzulînin divan edebi- yatındaki gazeli, uslubî yeni buluşlarla zenginleştirdiğini, şiire ayrı bir güzellik kattığını belirtir (Rüstem 1995:7).

Aruzun sınırlarına vâkıf olan Fuzu- lî, söz ile ritmi ustalıkla birleştirmiştir (Rüstem 1995:7) Gazellerindeki kompo- zisyon başarılı bir şekilde kurulmuş ve her beyit birbirinden ayırt edilemeyecek güzelliktedir (Rüstem 1995:10).

*Can sözdür eğer bilirse insan
Sözdür ki deyirler özgedir can.*

gibi, Rüstem tarafından seçilmiş örnekler Fuzulînin bedii söze verdiği önemi aksettirir (Rüstem1995:11).

Fuzulînin nesir ve nazımla yazılmış Arapça ve Farsça eserleriyle ilgili bilgi- ler de veren Rüstem, Fuzulînin tercüme edebiyatının ilk örneklerini verdiğini belirtir. Fuzulînin Camii'den tercüme ettiği Hadis-î Erbain (Kırk Hadis) adlı eserini hatırlatır.

Türk dünyasının ortak edebiyatında Leylâ ve Mecnun mesnevisinin özel bir yeri vardır. A. Rüstem, bu eserin edebi- yat tarihi için önemine değinir. Yazara göre, bu eser ayrıca yerleşmiş kötü âdet ve gelenekleri ortaya koymaktadır.

*Men gövherem özgeler hiridâr
Mende değil ihtiyâr-ı bâzar.*

*Dövren ki meni mezada saldı
Bilmem kim idi satan kim aldı*

Rüstem, yukarıda Leylâ'nın dilinden söylenmiş bu buyetleri örnek göstererek, bu mısraların öz evladını bir mal gibi alıp satan bir muhitin ahlâk anlayışını aksettirdiğini söyler. Büyük sanatkar, Fuzulînin aile âdet ve anâneleri tarafından ezilen, hor görülen arzu ve isteklerini bastırmak zorunda bırakılan, Şark kadının durumunu gözler önüne serdiğini düşünür. "Bu muhitde kadın neinki sevebilir, hetta "sevgi" sözünü dile bile getirebilmezdi" der (Rüstem 1995:18).

Eserde Laylâ'nın Mecnun'a aşkını öğrenen ananın kızına verdiği nasihat, yetiştirdiği toplumun değer yargılarıyla örülüdür. Rüstem:

...
Neyçün özüne ziyan edirsən?
Yahşi adını yaman edirsən

Neyçün senete'ne ede bedgû?
Namusuna layik işmidir bu?

beyitleriyle bu düşüncüyü örneklendirir (Rüstem 1995:19)

Yazar, yakın şark ve özellikle Türk sanatçılarının Fuzulî'den çok şey öğrendiğini ve onun sanatının anânelerini devam ettirdiklerini belirtir. Değişik yüzyıllarda hem Azerbaycan'da hem de diğer Türk Cumhuriyetlerinde Fuzulî'den etkilenmiş sanatçıların isimlerini sayar. Bunlar; XVI-XVII yüzyıllarda Azeri şairlerinden Emanî, Gövsî, Saib, XVIII. yüzyılda Vagif ve Vidadî, Özbek şairlerinden Vefaî, Turdî, Neşatî, Meh-mur, Agahî, Zövgî, Türkmen şairlerinden Mahdumgulu, Kemine, Nur Muham-med, Osmanlı sahasında Şeyh Galip,

Bakî, Nefî, Nedim'dir. Yakın dönem sanatçılarından Tevfik Fikret ve Abdülhak Hamit'i de onun yolundan devam eden sanatçılar arasında sayar.

Eziz Mirahmedov, "Füzuli irsinin taleyi" (Fuzulî'nin eserlerinin geleceği başlıklı yazısında, busüne kadar Fuzulînin hayatı, eserleri, dili, içinde bulunduğu dönem ve Fuzulînin çağdaşları gibi pekçok konunun araştırılıp incelendiği ancak kaynaklarla ilgili çalışmaların az olduğunu belirtir. (Ezizov 1995: 23).

Ezizov, Ruzulî'nin hayatı ve eserleriyle ilgili hem yaşadığı dönemde, hem de sonraki dönemde yazılmış tezkirelerde, bilgiler bulunduğu işaret eder. Tezkirelerde yer alan bölümlerin tarihi açıdan önemini vurgular. (Ezizov 1995:24).

Fuzulî'nin Türkçe divanının önemine değinen Ezizov, bu konuda yapılmış araştırmaları anar (Ezizov 1995:25).

Fuzulî'nin eserlerinin büyük bir kısmını içine alan pek çok el yazması divan ve cönklerin Azerbaycan İlimler Akademisi El Yazmaları Enstitüsünde olduğunu belirtir ve el yazmaları ile ilgili bilgiler verir (Ezizov 1995:26).

Fuzulî'nin basılmış eserlerinin en çok İstanbul ve Bakü'de bulunduğu işaret eden Ezizov, Fuat Köprülü, Hamit Arash, Y.E. Bertels, Azade Cafer, Mirağa Luluzade ve Sabir Aliyev'in çalışmaları ile ilgili açıklamalar yapar.

Ezizov, 20. yüzyılda Azerbaycan, Türkiye, Rusya, Orta Asya ve Avrupa'da Fuzulî hakkında araştırmalar yapan ilim adamlarının isimlerini belirtir (Ezizov (1995: 38-39).

Ezizov'un yazısından bu külliyatla ilgili bilgiler de öğreniriz. Bu bilgiler-

den öğrendiğimize göre, eser Bakû'de basılmış olan diğer külliyatlar dikkate alınarak hazırlanmıştır. 1988'de "Azernesr" in 2 cilt halinde yayınladığı metinden faydalanılmıştır. Kitabı düzenleyen ve yayına hazırlayanlar kitaptaki kusurları gidermeye çalışmışlardır. Bu amaçla, bir çok el yazması ve kaynak eser gözden geçirilmiştir. Eserin metninden dikkati çeken, şüpheli, tartışmaya yol açan kısımlar ve ifadeler kitabı düzenleyen ve yayına hazırlayanlar tarafından bertaraf edilmeye çalışılmıştır.

Kitabın asıl bölümü Azerbaycan Türkçesiyle yazılmış gazeller bölümüdür. Bu gazeller geleneksel tertip prensibi esas alınarak sıralanmış yeni beyitlerin sonundaki harflere göre birbiri ardına muntazam bir şekilde dizilmiştir. Eserde, Arapça ve Farsça şiirlerden örnekler ve bunların Azerbaycan Türkçesi ile manzum tercümeleri verilmiştir. Ezizov, tercüme edilen eserlerin 1988'deki neşrinde gerekli hallerde bazı değişiklikler yapıldığına dikkati çekmektedir (Ezizov 1995:40).

Her iki ciltte de dönemin imlâsına mümkün olduğu kadar uyulmuştur. Ancak bazen zaruret halinde bugünkü çeviri yazı sistemi kullanılmıştır. Ezizov, ben-men yaka-yaxa gibi örnekleri verir.

II. cilde eserlerin sıralanış biraz karışıktır. Ancak bu cilt günümüze kadar Bakû külliyatlarına alınmamış Hadikatü's Süedâ risalesinin bir parçasını içermesi bakımından önemlidir.

Yazar Leylâ ve Mecnun mesnevisinin 1980'deki baskısında görülen kısaltmalara da değinir. Bazı ifadelerin imlâsıyla ilgili düzeltmeler yapılmıştır.

ayrıca Arapça ve Farkşadan çevrilmiş eserlerin üslup açısından kısmen kısaltıldığını belirtir. Şikâyetnâme ve Hadisi Erbain tercümeleri ve Hadikatü's Süedâ'dan alınan parça aynen korunmuştur. Nüşabe Araslı tarafından sadeleştirilmiş kısmı ise izahlar bölümünde verilmiştir.

Azerbaycan'da Fuzuli ile ilgili araştırmalar Nizami'nin adını taşıyan enstitüde merkezleşmiştir. Ezizov; kGafar Kendli, İmamverdi Hemidov, Mahire Güliyeva, Meryem Ahundova, Çingiz Sasani, Siraceddin Hacı, Verağa Almasov ve başkalarının çalışmalarının bu merkezde devam ettiğini belirtir.

Araştırma konuları ise; "Hakani ve Fuzuli'nin Mirat"üs sefa, Enisül-kalb" adlı eserleri "Mehemmed Füzuli'nin mirası", Türkiye Füzülüşünaslığından Seçmeler", Ali Nihad Tarlan'ın Fuzuli divanına yazdığı 3 ciltlik şerhin Azerbaycan Türkçesi ile metninin hazırlanması v.b. (Ezizov 1995:41).

Eziz ov, Fuzulî ve ile ilgili bir araştırma merkezinin kurulması gerektiğini de belirtir. (Ezizov 1995:41). Yazarın bu Akrine katılıyoruz.

Eserin bundan sonraki Fuzulî ile ilgili araştırmalara kaynak olacağından eminiz. Ortak Türk alfabesinin kullanılmış olması eserin kullanımını daha da kolaylaştırmaktadır. Ayrıca bibliyografik bilgi içermesi önemini bir kat daha artırmaktadır. Çünkü, Fuzulî ile ilgili çalışma yapacaklar için yol göstermektedir.

NOTLAR

* Mehemmed Fuzuli-Eserleri II Cilt,